

УДК [930.25+930.253](477)

В. Г. БЕРКОВСЬКИЙ*

**ПОПОВНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ
ДОКУМЕНТАМИ АРХІВНОЇ УКРАЇНІКИ (2010–2011 рр.)**

Подано підсумки роботи центральних державних архівів України з поповнення Національного архівного фонду документами архівної україніки за період з 1 січня 2010 р. до 1 квітня 2011 р., визначено головні вектори співпраці із зарубіжним українством у напрямку пошуку, реєстрації та повернення документів архівної україніки.

Ключові слова: центральні державні архіви України; Національний архівний фонд; архівна україніка.

Важливою потенційною складовою історико-культурної спадщини народу України є ті документальні та музейні колекції, які в результаті різного роду історико-політичних подій опинилися або були утворені українцями за кордоном. Утворені в діяльності громадських, політичних, культурних та бізнесових організацій зарубіжного українства, представниками української еліти поза межами Вітчизни ці документи відображають не лише історію української діаспори, але й основні віхи в історії України, дозволяють ширше поглянути на генезу української державності у світовому контексті. Закон України “Про Національний архівний фонд і архівні установи” (1994) містить норму про державну опіку щодо проведення заходів з метою поповнення Національного архівного фонду документами історико-культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном та документами іноземного походження, що стосуються історії України.

Виявлення, взяття на облік, повернення, придбання або відтворення в копіях документів віднесених до категорії “архівна/зарубіжна україніка” стало одним із пріоритетних напрямків роботи, як Державного комітету архівів України та Центральних державних архівів України, так і всієї архівної галузі в цілому. Зокрема, у 1999 р. Держкомархів України затвердив “Порядок здійснення централізованого державного обліку документів історико-культурної спадщини, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України”. У зв’язку із проведенням обліку архівної україніки у 2001 р. прийнято рішення “Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України”, а у листопаді 2002 р. – “Про підготовку

* *Берковський Владислав Георгійович* – кандидат історичних наук, директор Центрального державного архіву зарубіжної україніки.

основних засад міжвідомчої Програми “Архівна спадщина української еміграції та діаспори ХХ ст.”. Врешті у грудні 2006 р. Державним комітетом архівів України прийнято рішення “Про виявлення зарубіжної архівної україніки державними архівними установами”, спрямоване на створення та реалізацію програми виявлення архівної україніки за межами України на період з 2001 р. по 2010 р.

Виконання протягом майже 7 років зазначених вище завдань архівними установами України довело, що повноцінна робота з виявлення, обліку, повернення та забезпечення збереженості документів української діаспори є можливою лише за умови створення єдиного координаційного центру з питань роботи з документами архівної україніки.

З 12 травня 2007 р. почав діяти Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ). Саме на цей архів державою було покладено місію поповнення, у тісній співпраці з закордонним українством, Національного архівного фонду документами, що належать до культурної спадщини української нації та перебувають за кордоном.

Вже з 2008 р. основна частина архівної україніки стала надходити на зберігання до ЦДАЗУ. Однак донині документи зарубіжного українства продовжують надходити і до інших центральних державних архівів, що викликано декількома факторами. По-перше, це потреба у специфічних умовах забезпечення збереженості, наприклад кіно-, фото- та аудіо-документів, картин, скульптур, музейних предметів. По-друге, це потреба збереження цілісності фондів, за рахунок долучення документів архівної україніки до вже існуючих (раніше переданих) фондів з документами української діаспори. По-третє, це воля фондоутворювачів, які, згідно із Законом України “Про Національний архівний фонд і архівні установи”, самостійно обирають місце зберігання своїх документів.

Таким чином, за період від 01.01.2010 по 01.04.2011 року, у рамках виконання галузевої програми “Архівна Україніка”, на постійне зберігання до центральних державних архівних установ України надійшло понад 42 тис. документів та 8 тис. примірників літератури та періодичних видань української діаспори, з них майже 86 % надійшло на зберігання до Центрального державного архіву зарубіжної україніки.

**Надходження документів української діаспори
до центральних
державних архівів України
за період від 01.01.2010 по 01.04.2011 рр.**

До ЦДАМЛІМ України з Бразилії у січні 2010 р. надійшло чергове надходження до особового фонду Віри Вовк – української письменниці, автора поетичних збірок, літературознавчих праць, перекладів. Серед переданих

документів є: її твори (“Коляда на щедрий вечір” (2007)), листи до брата Я. Селянського та його до фондоутворювачки (2008), стаття Зоряна Шкіряка “Політика – моє покликання” (2007), друковані видання (книга Heleha Kolody. Wira Selanski. Sinos; Antologia da poesia ukrainiana. Rio de Janeiro – Lisboa. 2009). Всього передано 5 документів та 1 примірник літератури, які охоплюють період з 2007 по 2009 р.

До ЦДАЗУ із США у січні 2010 р. родиною відомих українських громадських діячів Валентином та Раїсою Кохно передано документи українського релігійного діяча на еміграції, протодіякона Василя (Потієнка). Зокрема, це документи про громадську та релігійну діяльність, документи біографічного характеру, різного роду доповіді та промови, спогади та статті В. Потієнка. Всього передано 206 документів та 6 музейних предметів за період 1920-х – 1945 р.

До ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного у березні 2010 р. Почесний член Всеукраїнського жіночого товариства ім. Олени Теліги Ярослава Плав'юк (Канада) передала на постійне зберігання до архіву колекцію аудіозаписів (6 грамплатівок) творів українських композиторів М. В. Лисенка, С. П. Людкевича, К. Г. Стеценка у виконанні хору “Україна” (Монреаль, 1959 р.) під керуванням видатного українського диригента Н. Городовенка. Всього у колекції 15 музичних творів, а серед них хорова поема “Прометей” К. Г. Стеценка, кантата “Заповіт” С. П. Людкевича на вірш Т. Г. Шевченка, народна пісня “І шумить, і гуде” у музичній обробці М. В. Лисенка тощо.

До ЦДАЗУ у травні 2010 р. за посередництвом Нікітіної Г. П. (м. Київ) надійшли документи українського інженера та громадського діяча з Італії – О. С. Сухенка (1918–2000). Передано: листування О. Сухенка з В. Жилою та Ф. Сисином (1987–1990); особисті документи фондоутворювача: посвідчення, дипломи, сертифікати про членство в міжнародних наукових інституціях, документи про отримання італійського громадянства (1948–1977); документи про службову діяльність у “L’electricite Medicale et Industrielle” (Франція), “Sital Systems Srl” (Італія); документи про підприємницьку та наукову діяльність О. Сухенка. Також до складу переданої колекції увійшли документи родичів О. Сухенка: В. І. Сухенка – батька, О. В. Д. Сухенко (Кринкіної) – дружини. Всього на постійне зберігання передано 325 документів, які охоплюють період 1932–1997 рр.

У травні За посередництва Андрес Г. О. (м. Канів) до архіву надійшли документи Чиказької філії Об’єднання Демократичної Української Молоді (США). Зокрема, це документи, що висвітлюють організацію та проведення концертів, які влаштовувалися представниками філії ОДУМ у Чикаго (США) протягом 1966–1990 рр.; заходів з нагоди вшанування пам’яті І. Багряного, С. Петлюри, І. Мазепи, урочистого відкриття пам’ятників митрополиту В. Липківському та до 60-ліття Голодомору в Україні (м. Блумінгдейл, США). Окрему групу серед переданих документів становлять матеріали про діяльність Української Револуційно-Демократичної Партії за 1970–1979 рр.

Всього на постійне зберігання передано 46 документів, які охоплюють період 1966–2005 рр.

До ЦДАМЛМ України у липні 2010 р. відомим російським мистецтвознавцем Тетяною Михайлівною Кузьмічовою передано документи драматурга, громадського діяча О. Є. Корнійчука. Індивідуальні та групові фотографії О. Є. Корнійчука та його дружини акторки М. Ф. Корнійчук 50–60 років на дачі в селі Плюти Обухівського району Київської області. Всього надійшло 13 фотодокументів

До ЦДАЗУ у липні 2010 р. відомим українським громадським та політичним діячем у США Валентином Кохном передано документи Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського: книги та унікальні періодичні видання української діаспори. Всього на постійне зберігання передано 898 примірників, які охоплюють період 1946–2010 рр.

До ЦДАМЛМ України у липні 2010 р. російським письменником-перекладачем Арсенієм Дмитровичем Струком надіслано статтю Ж. Орехової “К юбилею писателя Струка Арсения Даниловича” (2009) та власну книгу “Вечерний невод”. – Калуга: “Полиграф-Информ”, 2010.

До ЦДАМЛМ України у липні 2010 р. із Великобританії колекціонером Микитою Дмитровичем Лобанів–Ростовським передано копії статей М. Пожарської “Сокровища, спасенные от забвения” (1988) про показ у Музеї образотворчого мистецтва імені О. С. Пушкіна в Москві колекції “Російського театрального – декоративного мистецтва 1880–1930 рр. Микити та Ніни Лобанових-Ростоцьких, найбільшого і найзначнішого зібрання робіт російських художників” та О. Сперанської (1999) про зазначену колекцію.

До ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного 21 серпня 2010 р. Іреною Белл, донькою інженера Ярослава Зайшлого, було передано компакт-диск зі світлинами із сімейного архіву. Понад 380 фотографій містять інформацію про діяльність товариства “Сільський господар”, фіксують жанрові сцени із життя сільського населення, урочисті заходи та свята, церковні відправи, сплавлення лісу карпатськими річками, випас худоби тощо. Окремо можна виділити цикл фотоетюдів із зображенням українських сіл, карпатських краєвидів, видів м. Коломиї, відзнятих під час подорожей та роботи у сільських філіях товариства. Автором більшої частини світлин, датованих 1930-ми рр., є Я. Зайшлий.

До ЦДАК України у вересні 2010 р. Архівом Чеської Академії Наук – Інститутом Масарика, у ході відрядження делегації українських архівістів до Чеської Республіки, передано 14 копій архівних документів, які стосуються діяльності академіка М. С. Грушевського. Зокрема, це листи М. С. Грушевського до відомого чеського історика, славіста та візантолога Ярослава Бідло, чернетки статей М. С. Грушевського, стаття Карела Кадлека про наукову діяльність М. С. Грушевського тощо.

До ЦДАЗУ у вересні 2010 р. на постійне зберігання передано документи про діяльність Ліги українських меценатів, серед них і матеріали про організацію та проведення Міжнародного конкурсу знавців української мови ім. П. Яцика, листування з провідними сучасними українськими політичними діячами (В. Ющенко, Ю. Тимошенко, О. Морозом). Всього надійшло 264 документи за період 1997–2007 рр.

До ЦДАВО України у жовтні 2010 р. співробітницею Архіву-музею Української Вільної Академії Наук і Нью-Йорку О. Радиш-Міяковською, за посередництвом Державної служби з контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, у дар Україні передано документи (закордонний паспорт та дублікат перепустки за кордон, від квітня 1919 р.) Олександри Дроздовської – доньки військового аташе при Українському посольстві у Швейцарії.

До ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного у листопаді 2010 р. Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України в особі Ю. К. Савчука передала до архіву фонозаписи та світлини з особистого архіву відомої правозахисниці, громадської діячки та журналістки Надії Світличної. Документи були передані у дар чоловіком Надії Світличної – Павлом Стокотельним. Фотодокументи відображають діяльність Української національної асоціації у Сполучених Штатах Америки. Передані аудіокасети (бл. 1400 од.) містять записи, зібрані та задокументовані Н. Світличною під час роботи в Українській редакції радіо “Свобода”.

До ЦДАЗУ у листопаді 2010 р. Харківським приватним музеєм міської садиби, в особі його директора А. Ф. Парамонова, передано документи відомого актора та режисера І. М. Біра. Таким чином на постійне зберігання надійшло 4 умовних справи, які охоплюють період 1913–2008 рр. та зберігають у собі документи про діяльність фондоутворювача, його спогади про відомих діячів мистецтва Росії та України 1920-х – 1930-х рр., театральні афіші. 17 листопада, на виконання заповіту відомого українського громадського діяча Валентина Кохна (США), від Української Православної Богословської Академії надійшли документи Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського. Зокрема, документи голови Управи Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського в еміграції (США) А. Яременка (1948–1975 рр.), матеріали (нотатки та повідомлення) до зборів Братства (1958–1967), Протокол П'ятого Собору УАПЦ 27–28 квітня 1974 р. (м. Чикаго, США), Статути Українського Допомогового Комітету в Тюрінгії (Німеччина) (1940-і рр.), матеріали Свято-Введенської Парафії УАПЦ (м. Ашафенбург, Німеччина) (1946–1947), тощо. Всього на постійне зберігання передано 10681 документ за період 1940–1970-х рр. У листопаді 2010 р. згідно з угодою про співпрацю від Фондації ім. О. Ольжича на постійне зберігання передано колекцію документів провідних громадсько-політичних організацій української діаспори. Зокрема, це документи Світового Конгресу Вільних Українців (97 справ за період 1960-х – 1980-х рр.), Організації Державного Відродження України (12 справ за період 1930–

1970-х рр.), Координаційної ради ідеологічно споріднених націоналістичних організацій (14 справ за період 1960-х – 1980-х рр.), Об'єднання Українських Академічних товариств “Зарево” (10 справ за період 1940–1950-х рр.), Українського Визвольного Фонду (92 справи за період 1935–1992 рр.), Українського Національного Об'єднання в Канаді (13 справ за період 1932–1980 р.), редакції газети “Самостійна Україна” (2 справи за період 1950-х – 1970-х рр.), Організації українських націоналістів (1 справа). Також надійшли документи Української Народної Республіки в екзилі (14 справ) та Австралійсько – Ново-Зеландської Спархії УАПЦ (48 документів). Всього на зберігання надійшло близько 20 000 документів за період 1930–1990 рр. Фондацією ім. О. Ольжича у грудні 2010 р. до архіву передано на постійне зберігання колекцію книг та періодичних видань української діаспори. Всього надійшло понад 4 000 примірників видань за період 1930-х – 1990-х рр.

До ЦДАЗУ у лютому 2011 р. Раїсою Кохно (США), згідно заповіту її чоловіка В. Кохна, передано документи про громадську та суспільно-політичну діяльність цієї родини в еміграції, а також примірники рідкісних періодичних видань української еміграції. Всього на постійне зберігання надійшло 213 документів, 45 книг та 23 періодичних видання за період 1930–2010 рр. На постійне зберігання також передано документи Українського відділення Міжнародної культурно-освітньої асоціації: статuti, протоколи засідань, матеріали різноманітних культурно-освітніх акцій (напр. Дні української культури в Чикаго). Всього передано 730 документів за період 2002–2010 рр.

До ЦДАМЛМ України 14 березня 2011 р. Павлом Стокотельним, за посередництва Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, передано понад 4 тисячі архівних документів із особистого архіву журналістки-шестдесятниці, правозахисниці, громадської діячки Надії Світличної (1936–2006). Серед надісланих документів виокремлюються тексти радіопередач Надії Світличної “Новини Українського життя Південної Америки (1988), листування Н. Світличної з А. Гінзбург, Л. Дражевською, Г. Куксою, Р. Мороз, братом Іваном Світличним (1979–2000), М. Андрушком, З. Бігун, Л. та Х. Браницькими, А. Горською, М. Горбалем, О. Заливахою, К. Кричевською – Росандіч, М. Мовчаном, Л. Палій, Г. Севрук, Яром Славутичем, Ю. Стефаніком та ін. (1967–2006). Передано також документи членів родини Н. Світличної, зокрема документами брата фондоутворювачки, відомого українського письменника Івана Світличного (1950–1960-і рр.).

До ЦДАЗУ у березні 2011 р. згідно з угодою про співпрацю від Фондації ім. О. Ольжича на постійне зберігання передано документи видатних українських наукових, громадських та політичних діячів в еміграції. Це колекції документів проф. Полікарпа Геращенка, Олега Лашенка, Ілька Борщака, Аркадія Жуковського, Любомира Винара, Богдана Беднарського. Всього передано понад 3 тис. документів за період 1930–1990-х рр. Фондацією ім. О. Ольжича на постійне зберігання до архіву передано також документи про діяльність Проводу Українських Націоналістів та Організації Українських Націоналіс-

тів.Фундацією ім. О. Ольжича на постійне зберігання до архіву передано рідкісні періодичні видання української діаспори, напр. газети: “Краківські вісті” (підшивка за 1943 рр.), “Лемківські вісті” (Торонто, Канада, підшивки за 1960–1970 рр.), “Українське слово” (Франція, повна підшивка за 1960–1990 рр.). Всього надійшло 4 тис. примірників за період 1920-х – 2000-х рр.) За посередництва Ю. Жданович (м. Київ) до ЦДАЗУ надійшли документи Української пластової організації “Пласт” – документи пластових вишколів, пластова та скаутська література тощо. Всього передано 31 документ та 51 книгу за період 1950-х – 1990-х рр.

Представлены итоги работы центральных государственных архивов Украины по пополнению Национального архивного фонда документами архивной украиники за период с 1 января 2010 г. по 1 апреля 2011 г., определены главные векторы сотрудничества из зарубежным украинством в направлении поиска, регистрации и возвращения документов архивной украиники.

Ключевые слова: центральные государственные архивы Украины; Национальный архивный фонд; архивная украиника.

There are published the results of work of State Archives of Ukraine on filling the National Archival Fond with the documents on archival ucrainica during January 1, 2010 – April 1, 2011. Main direction of cooperation with foreign Ukrainian community on search, registration and return of archival ucrainica documents are outlined.

Keywords: Central State Archives of Ukraine; National Archival Fond; archival ucrainica.